

Яровенко Г.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський державний університет

Колотіліна О.В.

аспірант кафедри економічної кібернетики,
викладач-стажист,
Сумський державний університет

Yarovenko Hanna, Kolotilina Olena

Sumy State University

ОЦІНКА РИЗИКІВ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ¹

Необхідною передумовою розвитку країни є забезпечення стабільності її економічної та соціо-політичної сфер, дисбаланс яких може викликати системні ризики. Для їх оцінки авторами запропоновано науково-методичний підхід із використанням методу аналізу ієрархії. Застосовуючи даний метод та експертні оцінки, побудовано: матриці попарних порівнянь відносної вагомості факторів впливу на ризики; матриці парних зіставлень соціально-політичних та економічних ризиків за кожним фактором впливу; результати яких було зображено у вигляді гістограм накопичення; вектори пріоритетів для всіх ризиків у вигляді кругових діаграм. Отримані результати дали змогу проаналізувати фактори та ризики за їх пріоритетністю, структурою та виявити найбільш впливові. Напрацювання будуть корисні для діяльності державних органів.

Ключові слова: економічний ризик, соціополітичний ризик, розвиток країни, метод аналізу ієрархії, оцінка ризику, фактори впливу.

Постановка проблеми. Сучасні реалії соціальних, політичних та економічних змін, що спостерігаються в усіх сферах суспільного життя та діяльності країни, супроводжуються падінням добробуту громадян, соціальною диференціацією та розшаруванням суспільства, формуванням залежності країни від мінливості її репутації на міжнародній арені, монополізацією, корупцією, веденням бойових дій на Сході України, тінізацією національної економіки, зростанням внутрішнього та зовнішнього боргу держави тощо. Перелічені явища спричиняють гальмування розвитку економіки, погіршення соціального становища населення та недовіру до влади. Саме тому Україна в наші дні потребує системних драйверів, які б дали змогу нівелювати вплив негативних ризиків та запустити докорінні зміни та потужний розвиток соціальної, економічної та політичної сфер країни.

Одним із драйверів, на нашу думку, є досконале вивчення та виявлення ризиків, які супроводжують соціо-політико-економічний розвиток країни та які можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив. Тобто це можуть бути непередбачувані, негативні наслідки, події невизначеності, що спричиняють структурно-системні зміни щодо впровадження захо-

дів реформування соціо-політико-економічного життя держави в умовах здійснення її інтеграційних процесів. Також важливим є визначення тих чинників, які впливають на ризик, тобто виявлення певних умов, за яких відбуватиметься зростання або зменшення ризиків. Як наслідок, оцінка ризиків дасть змогу визначити їх критичний рівень, який несе певну загрозу соціальній або економічній, або політичній сферам, що в подальшому сприятиме розробленню превентивних заходів, спрямованих на зменшення ризику для створення умов стабільного розвитку українського соціуму. Виходячи з вищесказаного, питання щодо обґрунтованої оцінки ризиків набуває актуальності та необхідності реалізації відповідно до сучасних напрямів реформування та розвитку соціо-політико-економічної системи України з метою майбутнього членства в ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Коло дослідження питань, пов'язаних із ризиками, є досить широким. Так, значна кількість наукових праць присвячується загальним поняттям ризику. Тут можна виділити таких науковців, як А. Бойко, Т. Васильєва, О. Кузьменко, С. Леонов, О. Люта, І. Школьник та ін. Питання впливу системних ризиків на розвиток Укра-

¹ Робота виконана в рамках держбюджетних науково-дослідних робіт № 0118U003569 та № 0118U003574.

їни розглядали у своїх роботах Ю. Кальниш, О. Кіндра-тець, М. Михальченко, І. Петренко та ін. Основні етапи управління ризиками на різних рівнях та у різних галузях досліджували: на державному рівні – Т. Васильєва, С. Леонов, Г. Швіндіна; у банківській системі України – А. Бойко, В. Васюренко, В. Вітлінський, М. Клапків.

Значний внесок у дослідження ризиків, їхнього впливу на соціальну, економічну та політичну сфери, підходів до їх оцінки зробили зарубіжні вчені, такі як Ф. Ахмедов, П. Бернстайн, С. Гібе, Дж. Дворський, Е. Дживок, Д. Зверенс, М. Зейтун, А. Котаскова, З. Петракова, Д. Террі, Л. Хаммерштрем, М. Хелічек, Дж. Шонфелд та ін. Для оцінки ризиків використовуються різні методики та математичні методи. Так, К. Бармута, О. Кузьменко, Ф. Ахмедов розглядали оптимізаційні методи для визначення ризиків. М. Худакова, Т. Васильєва застосовували статистичні методи, Х. Джин – системно-динамічне моделювання, Дж. Полак – ймовірнісні методи, М. Субех, Г. Яровенко – інтелектуальний аналіз тощо. Незважаючи на актуальність теми ризиків та вагомість проведених досліджень, питання оцінки ризиків впливу на соціо-політико-економічний розвиток України потребує детального аналізу та розроблення більш ефективних підходів.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є визначення факторів впливу на соціальні, економічні та політичні ризики, які гальмують розвиток держави, та проведення оцінки цих ризиків із використанням методу аналізу ієрархій.

Виклад основного матеріалу. Для визначення оцінки ризику потрібно виділити ті чинники, які здійснюють вагомий вплив на нього, у результаті чого спостерігається його збільшення або зменшення [1, с. 14]. У даній роботі будемо розглядати саме ті фактори впливу, що провокують, створюють національні негаразди у сфері соціо-політичного стану та економічного зростання України, оскільки саме такі чинники сприяють гальмуванню розвитку та впливають на дестабілізацію держави.

Існує безліч методів для оцінки ризиків, кожен з яких має суттєві переваги та недоліки, тому в процесі вибору метода автори керувалися такими критеріями, як простота інтерпретації результатів та швидкість оцінки. Із цією метою було вибрано метод аналізу ієрархій Томаса Сааті, який дає змогу визначити рівень ризику для кожної сфери з урахуванням вагомості кожного фактору впливу на загрози національному добробуту [2; 3]. При цьому результат оцінювання показує оцінку впливу кожного фактору в структурі ризику.

Для проведення оцінювання було створено два кластери ризиків, до яких схильні соціополітична сфера та економічний складник держави. Соціальну сферу та політичну було об'єднано в один кластер, оскільки для України є характерним прямий тісний зв'язок між цими двома сферами. Альтернативами виступатимуть саме ризики, з якими пов'язані виділені сфери. Для знаходження розв'язку метод Т. Сааті потребує здійснення декомпозиції чинників за рівнем ієрархії.

Рівень 1. Оцінка рівня соціополітичних ризиків, визначення найвагомішого ризику.

Рівень 2. Визначення факторів (критеріїв), які впливають на соціополітичні ризики:

- 1) поглиблення соціальної диференціації суспільства (Φ_1);
- 2) занепад вітчизняної науки, ослаблення науково-освітнього потенціалу, перетікання мізків за кордон (Φ_2);
- 3) ведення військових дій на Сході України (Φ_3);
- 4) дефіцит влади (репутаційні втрати органів влади, неефективність, децентралізація влади, зниження функціональності) (Φ_4);
- 5) втрата іміджу країни на світовій арені (Φ_5);
- 6) формування середнього прошарку, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, створення додаткових робочих місць (Φ_6).

Рівень 3. Формування соціополітичних ризиків [4, с. 57–58]:

- 1) зростання соціальної нерівності (A_1);
- 2) зростання соціально-політичної нестабільності (A_2);
- 3) зростання міграції робочої сили (A_3);
- 4) ризики влади (A_4);
- 5) міжнародні ризики (A_5);
- 6) політичні ризики (політична нестабільність в умовах війни) (A_6).

Аналогічно побудуємо ієрархію для економічної сфери, для чого виконаємо ранжування чинників, які впливають на формування економічних загроз розвитку України, та сформуємо економічні ризики.

Рівень 1. Оцінка рівня економічних ризиків, визначення найвагомішого ризику.

Рівень 2. Визначення факторів (критеріїв), які впливають на економічні ризики:

- 1) суперечливість норм законодавства, факти здійснення нераціональних дій державних органів (F_1);
- 2) нестабільність фінансової та податкової систем (F_2);
- 3) корупція, «державний рекет», небезпечні дії конкурентів, легалізація кримінальних доходів (F_3);
- 4) стрімке зростання науково-технічного прогресу (F_4);
- 5) низький рівень заробітної плати та платоспроможності населення України, зниження користувачького попиту (F_5);
- 6) втрата виробничого потенціалу підприємств східних регіонів через ведення військових дій (F_6);
- 7) збільшення вичерпування природних ресурсів без можливостей їх подальшого відновлювання (F_7);
- 8) неконтрольована динаміка кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього ринків (F_8);
- 9) негативні зміни обсягів основного фонду та капіталу (F_9).

Рівень 3. Формування економічних системних ризиків [5]:

- 1) скорочення ВВП, зниження рівня науково-технічного потенціалу, низький рівень інноваційної та інвестиційної активності, зниження техніко-технологічного потенціалу підприємств, відсутність дослідження інноваційного розвитку України (B_1);

2) нестабільність законодавства, яке регулює економічні відносини, нестале регулювання фіскальної політики України (B_2);

3) зростання значення кредитного ризику (B_3);

4) високий темп падіння обсягів основних виробничих фондів у структурі промисловості, агропромислової виробничій системі, у всіх сферах життєзабезпечення (B_4);

5) залежність національної економіки від кон'юнктури коливань на світовому ринку, низький темп розвитку внутрішнього ринку (B_5);

6) сировинний характер національного експорту продукції з низькою питомою вагою та з високою часткою доданої вартості (B_6);

7) боргова залежність країни, великі обсяги внутрішнього та зовнішнього боргу національної економіки України (B_7);

8) залучення інвестицій у сферу економічної діяльності, зростання в країні частки іноземного капіталу у провідних галузях економіки (B_8);

9) відсутність спрямованої політики на енергозбереження, неефективне використання власного потенціалу паливно-енергетичних ресурсів, диверсифікація енергопостачання, загроза національній безпеці держави в енергетичній сфері України (B_9);

10) тінізація економічної сфери України (B_{10}).

Основна ідея методу аналізу ієрархій – це надання важливості кожному фактору (соціополітичному або економічному) порівняно з іншими. Для цього використовується шкала відносної вагомості (табл. 1), яка формується незалежно від виду факторів.

На основі експертних оцінок, які було отримано від осіб – провідних економістів і фахівців із питань соціо-економіко-політичного розвитку держави, будемо матрицю попарних порівнянь відносної вагомості впливу факторів з урахуванням інтенсивності відносного впливу. Із цією метою використаємо обернено-симетричну матрицю, загальний вигляд якої представлений формулою 1 [2, с. 27]:

$$\Phi = \begin{bmatrix} 1 & \phi_{12} & \phi_{13} & \phi_{14} & \dots & \phi_{1m} \\ \frac{1}{\phi_{12}} & 1 & \phi_{23} & \phi_{24} & \dots & \phi_{2m} \\ \frac{1}{\phi_{13}} & \frac{1}{\phi_{23}} & 1 & \phi_{34} & \dots & \phi_{3m} \\ \frac{1}{\phi_{14}} & \frac{1}{\phi_{24}} & \frac{1}{\phi_{34}} & 1 & \dots & \phi_{4m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{1}{\phi_{1m}} & \frac{1}{\phi_{2m}} & \frac{1}{\phi_{3m}} & \frac{1}{\phi_{4m}} & \dots & 1 \end{bmatrix}, \quad (1)$$

де Φ – матриця порівнянь відносної вагомості впливу факторів на соціально-політичні ризики України;

$\phi_{ij(i,j=1 \div m)}$ – експертні оцінки вагомості впливу одного фактору порівняно з іншими з погляду дії на соціально-політичні ризики України;

m – кількість факторів ($m=6$ для соціально-політичних ризиків).

Використовуючи формулу 1, для другого рівня ієрархії побудовано матрицю для соціополітичної сфери (табл. 2).

Аналогічно побудовано матрицю попарних порівнянь відносної вагомості факторів впливу на економічні ризики України (табл. 3). Для цього використано формулу 1, в якій $\Phi = F; \phi_{ij(i,j=1 \div m)} = f_{ij(i,j=1 \div m)}$ – експертні оцінки вагомості впливу одного фактору порівняно з іншими факторами з погляду дії на економічні ризики; $m=9$.

На наступному кроці необхідно визначити вектор пріоритетів, що являє собою відносну вагомість впливу кожного фактору на ризики та розраховується за формулою 2:

$$X_i = \frac{\sum_{j=1}^m \frac{\Phi_{ij}}{\sum_{i=1}^n \Phi_{ij}}}{m}, \quad (2)$$

де $X_{i(i=1 \div n)}$ – значення вектору пріоритетів, тобто безмірна величина, яка приймає значення від 0 до 1. Сума всіх пріоритетних елементів становить 1;

Таблиця 1

Шкала відносної вагомості впливу факторів на ризики

Інтенсивність відносного впливу	Визначення
1	Рівнозначний вплив
2	Між рівнозначним впливом та помірною перевагою одного над іншим
3	Помірна перевага одного над іншим
4	Між помірною та середньою перевагою одного над іншим
5	Середня перевага одного над іншим
6	Між середньою та перевагою вище середньої одного над іншим
7	Вище середнього рівня перевага одного над іншим
8	Між вище середньою та значною перевагою одного над іншим
9	Значна перевага одного над іншим
Зворотні величини інтенсивності відносного впливу $1; \frac{1}{2}; \frac{1}{3}; \frac{1}{4}; \frac{1}{5}; \frac{1}{6}; \frac{1}{7}; \frac{1}{8}; \frac{1}{9}$	Під час порівняння відносної вагомості впливу одного фактора з іншим отримуємо оцінку від 1 до 9, під час порівняння другого фактору з першим отримуємо зворотну величину

Джерело: побудовано авторами на основі [2; 3; 6; 7]

Таблиця 2

Матриця попарних порівнянь відносної вагомості факторів впливу на соціополітичні ризики України

Інтенсивність відносного впливу	Φ_1	Φ_2	Φ_3	Φ_4	Φ_5	Φ_6
Φ_1	1	5	$\frac{1}{7}$	2	$\frac{1}{9}$	6
Φ_2	$\frac{1}{5}$	1	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{9}$	1
Φ_3	7	9	1	8	3	8
Φ_4	$\frac{1}{2}$	4	$\frac{1}{8}$	1	$\frac{1}{6}$	6
Φ_5	9	9	$\frac{1}{3}$	6	1	9
Φ_6	$\frac{1}{6}$	1	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{9}$	1

Джерело: побудовано авторами

Таблиця 3

Матриця попарних порівнянь відносної вагомості факторів впливу на економічні ризики України

Інтенсивність відносного впливу	F_1	F_2	F_3	F_4	F_5	F_6	F_7	F_8	F_9
F_1	1	$\frac{1}{3}$	6	4	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{7}$	2	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$
F_2	3	1	8	9	7	$\frac{1}{2}$	6	3	2
F_3	$\frac{1}{6}$	$\frac{1}{8}$	1	3	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{5}$
F_4	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{9}$	$\frac{1}{3}$	1	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{3}$
F_5	7	$\frac{1}{7}$	7	4	1	$\frac{1}{8}$	2	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{3}$
F_6	7	2	9	8	8	1	8	1	5
F_7	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{6}$	3	3	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{8}$	1	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{6}$
F_8	3	$\frac{1}{3}$	8	8	8	1	8	1	7
F_9	3	$\frac{1}{2}$	5	3	3	$\frac{1}{5}$	6	$\frac{1}{7}$	1

n – кількість рядків матриці пріоритетів, що відповідає кількості факторів (6 факторів для соціально-політичної сфери, 9 – для економічної);

m – кількість стовпчиків матриці пріоритетів, що відповідає кількості факторів (6 факторів для соціально-політичної сфери, 9 – для економічної).

У результаті проведених розрахунків отримано вектор пріоритетів для соціополітичної сфери ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_6$), тобто $X_1 \approx 0,106535$; $X_2 \approx 0,029576$; $X_3 \approx 0,438412$; $X_4 \approx 0,086992$; $X_5 \approx 0,308757$; $X_6 \approx 0,029728$. Найбільший пріоритет серед інших факторів має фактор Φ_3 – ведення військових дій на Сході

України ($X_3 \approx 0,438412$), тобто здійснення військових дій на Сході України матиме найбільший вплив на розвиток соціально-політичної сфери. Наступним релевантним чинником є втрата іміджу (авторитету) країни на світовій арені (Φ_3), що зумовлено входженням держави в різні союзи та коаліції з іншими країнами ($X_5 \approx 0,308757$); третім пріоритетним фактором виступає поглиблення соціальної диференціації суспільства (Φ_1) ($X_1 \approx 0,106535$) і т. д.

Вектор пріоритетів відносно вагомості впливу факторів на національні економічні ризики розраховується аналогічно за формулою 2, в якій $X_{i(i=1:n)} = Y_{i(i=1:n)}$; $\Phi_{ij} = f_{ij}$. У результаті отримано такі його значення: $Y_1 \approx 0,056601$; $Y_2 \approx 0,211259$; $Y_3 \approx 0,022763$; $Y_4 \approx 0,017872$; $Y_5 \approx 0,089268$; $Y_6 \approx 0,262376$; $Y_7 \approx 0,032413$; $Y_8 \approx 0,216471$; $Y_9 \approx 0,090977$. Найбільш впливовим чинником на досліджувану сферу є втрата виробничого потенціалу підприємств східних регіонів за рахунок ведення військових дій (F_6) ($Y_6 \approx 0,262376$); наступний релевантний чинник – неконтрольована динаміка кон'юнктури зовнішнього та внутрішнього ринку (F_8) ($Y_8 \approx 0,216471$); нестабільність фінансової та податкової системи (F_2) ($Y_2 \approx 0,211259$) і т. д.

На наступному кроці будемо матриці парних зіставлень соціально-політичних ризиків по кожному фактору впливу, тобто кожна матриця буде відображати оцінку одного виду ризику порівняно з іншим видом відносно впливу одного з факторів [7, с. 112]. Оцінку було визначено на основі експертного судження професіоналів із питань соціо-економіко-політичного розвитку країни. Для побудови використовуємо формулу 1. У табл. 4 наведемо приклад побудови такої матриці попарних порівнянь соціально-політичних ризиків відносно фактору (Φ_3) – ведення військових дій на Сході

України, оскільки було визначено, що він має найбільший вплив на групу соціополітичних ризиків.

Подібним чином будемо матриці попарних порівнянь економічних ризиків по кожному з раніше розглянутих факторів, використовуючи формулу 1, в якій (B_1, B_2, \dots, B_{10}) – економічні ризики України, $m, n = 10$.

Далі необхідно визначити вектори пріоритетів впливу факторів на кожний із ризиків ($U_{11}, U_{21}, \dots, U_{61}; U_{12}, U_{22}, \dots, U_{62}; \dots; U_{16}, U_{26}, \dots, U_{66}$), для чого скористаємося формулою 2, в якій $X_{i(i=1:n)} = U_{ij(i=1:n; j=1:m; m, n=6)}$; $\Phi_{ij} = u_{ij}$, де u_{ij} – це оцінки з матриці парних зіставлень соціально-політичних ризиків по кожному фактору впливу. Отримані значення скомпонуємо так, щоб отримати дані впливу усіх факторів на окремий вид ризику. Відобразимо результати оцінки соціополітичних ризиків на рис. 1 у вигляді нормованої гістограми з накопиченням.

Таким чином, найбільший вплив на ризик зростання соціальної нерівності (A_1) здійснюють фактори поглиблення соціальної диференціації суспільства (Φ_1) та формування середнього прошарку (Φ_6). На ризик зростання соціально-політичної нестабільності (A_2) впливає формування середнього прошарку, сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, створення додаткових робочих місць (Φ_6). Ризик зростання міграції робочої сили (A_3) залежить від практично однакового впливу факторів Φ_1, Φ_3, Φ_5 та Φ_6 , що говорить про комплексність його формування. Репутаційні втрати органів влади, неефективність, децентралізація влади, зниження функціональності (Φ_4) здійснює найбільший вплив на ризик влади (A_4). Міжнародний ризик (A_5) залежить від Φ_2 та Φ_3 , а політичний ризик (A_6) – Φ_3 та Φ_5 .

Аналогічно визначимо вектори пріоритетів впливу факторів на кожний з економічних ризиків. Відобра-

Таблиця 4

Матриця парних зіставлень соціально-політичних ризиків відносно фактору ведення військових дій на Сході України

Інтенсивність відносного впливу	A_1	A_2	A_3	A_4	A_5	A_6
A_1	1	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{9}$
A_2	8	1	$\frac{1}{5}$	$\frac{1}{8}$	1	$\frac{1}{9}$
A_3	8	5	1	1	$\frac{1}{7}$	1
A_4	8	8	1	1	$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{9}$
A_5	4	1	7	7	1	$\frac{1}{6}$
A_6	9	9	1	9	6	1

Джерело: побудовано авторами

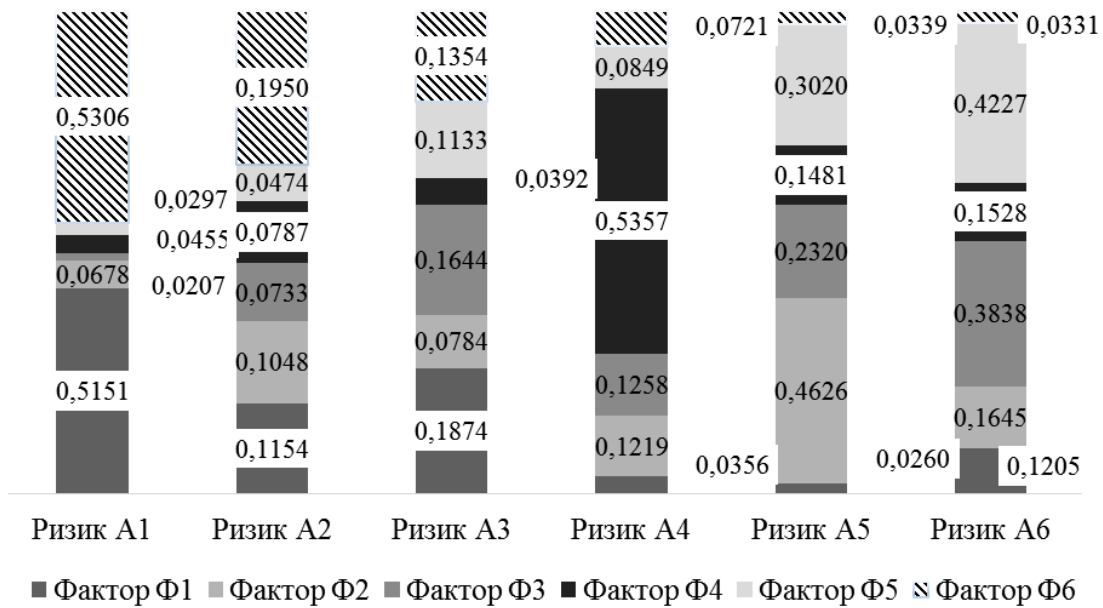

Рис. 1. Оцінки соціополітичних ризиків з урахуванням впливу факторів

Джерело: побудовано авторами

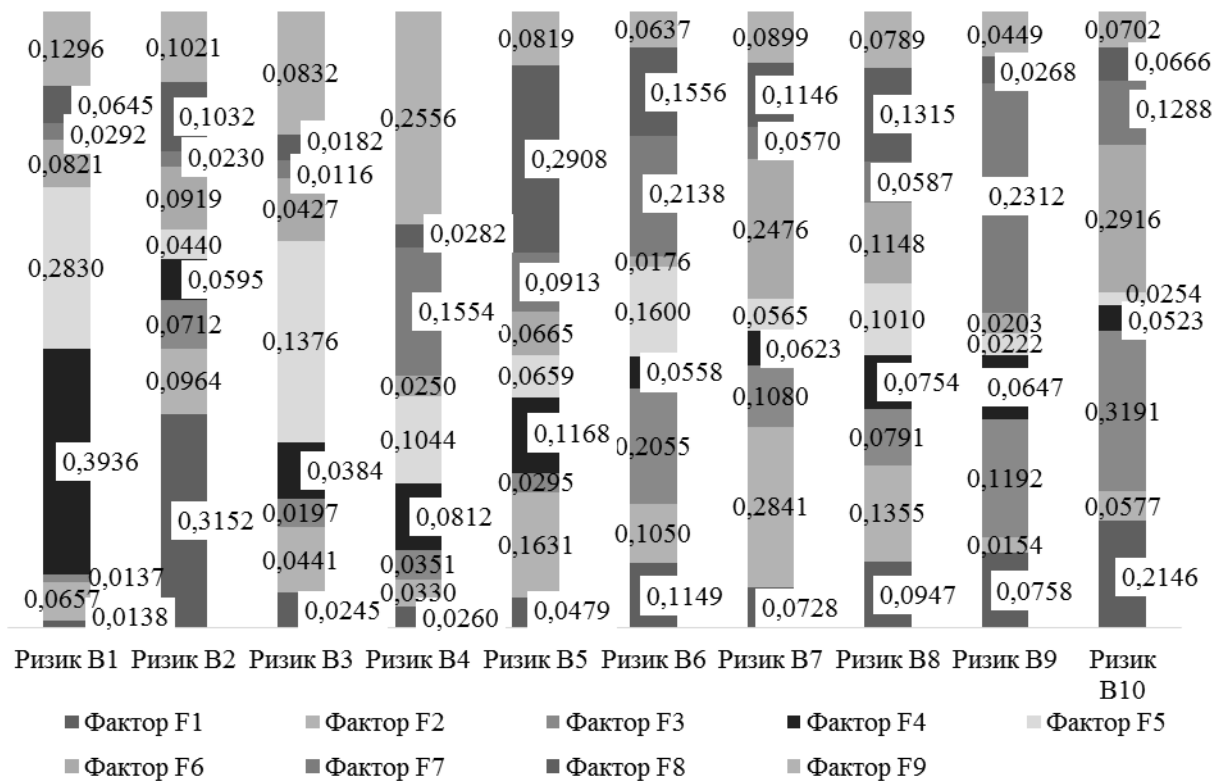

Рис. 2. Оцінки економічних ризиків з урахуванням впливу факторів

Джерело: побудовано авторами

зимо результати на рис. 2 у вигляді нормованої гістограми з накопиченням. Така структура ризику дасть змогу виділити найбільш впливові фактори, що сприятиме виробленню рекомендацій із боку держави щодо усунення негативного впливу цих факторів. Напри-

клад, на ризик В1 найбільший вплив здійснює фактор стрімкого зростання науково-технічного прогресу (F_4), тобто державі слід підтримувати ІТ-галузь, що стимулюватиме здійснення позитивного впливу на досліджуваний ризик.

На останньому кроці обчислимо загальне значення вектору пріоритетів соціально-політичних та економічних ризиків із використанням формули 3:

$$Z_i = \sum_{i=1}^n X_i \cdot U_{ij}, \quad (3)$$

де $Z_{i(i=1:n;n=6)}$ – значення вектору пріоритетів соціально-політичних ризиків, сума значень якого становить 1;

$X_{i(i=1:n;n=6)}$ – значення вектору пріоритетів відносно вагомості впливу факторів на соціополітичні ризики;

$U_{ij(i=1:n;j=1:m;n,m=6)}$ – значення векторів пріоритетів впливу факторів на кожний із соціополітичних ризиків.

Результати розрахунку вектору пріоритетів соціально-політичних ризиків представлено на рис. 3.

На підставі отриманих пріоритетних значень (рис. 3) виявлено, що найвагоміший вплив на розвиток соціальної та політичної систем країни здійснює політичний ризик, який пов'язаний із політичною нестабільністю в країні та веденням бойових дій на Сході України (0,3308). Іншим за пріоритетом є міжнародні ризики (0,2253), зниження якого відбувається за рахунок підвищення довіри до України з

боку міжнародних партнерів та за рахунок її становлення як повноцінного гравця на міжнародній арені, а також створення умов праці для науково-освітніх працівників, що сприятиме зниженню еміграції фахівців із країни.

Аналогічний підхід використовуємо для знаходження пріоритетів економічних ризиків, результати яких представимо на рис. 4.

Отримані значення стверджують, що найвищий пріоритет має ризик збільшення внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни (0,1725), що формуватиме залежність країни від зовнішніх міжнародних кредитів. Також можна виділити ризик залежності національної економіки від кон'юнктури коливань на світовому ринку (0,1366), на зниження рівня якого впливатимуть ступінь збалансованості попиту та пропозиції на ринку, тенденції розвитку, ступінь ділової активності, масштаби ринкових операцій тощо. Ризик підвищення рівня тінізації економіки є також пріоритетним (0,1363), збільшення рівня якого свідчатиме про те, що більшість фінансових операцій здійснюється у тіні, що гальмує економічний розвиток.

Висновки. Для забезпечення стійкого розвитку країни існує потреба ідентифікації та оцінки тих ризиків, які негативно впливають на соціальну, економічну та політичну сфери держави, стримують їх розвиток та сповільнюють процеси інтеграції в новітній соціо-економіко-політичний простір розвинутих країн. Саме тому використання таких методів, як аналіз ієрархій, дасть змогу проводити оцінку ризиків з урахуванням тих факторів, що здійснюють негативний чи позитивний вплив на них. Застосування на практиці запропонованого у статті підходу забезпечує визначення пріоритетності факторів впливу на ризик. Як результат, їх аналіз сприятиме визначенню саме тих чинників, які найбільше впливають. Це допоможе уряду виробити низку якісних та ефективних дій щодо усунення їхнього впливу на збільшення рівня ризику соціополітичної або економічної сфер.

Також запропонований підхід дає змогу визначити структуру ризику з урахуванням впливу факторів, що може стати підґрунтям для виділення саме тих критичних чинників, які є характерними для цього типу ризику. На основі цих оцінок можна проводити диференціацію факторів впливу та акцентувати увагу на тих, які є критичними. На останньому кроці підхід надає можливість визначити також і пріоритет соціополітичних та економічних ризиків по відношенню один до одного, що дає змогу виділити саме ті ризики, які сьогодні здійснюють найбільший вплив. Тобто, використовуючи таку оцінку ризиків, отримуємо також й їх пріоритетність та пріоритетність факторів впливу, що сприятиме розробленню комплексних та системних заходів для нівелювання негативного впливу ризиків на розвиток соціо-економіко-політичної сфери країни.

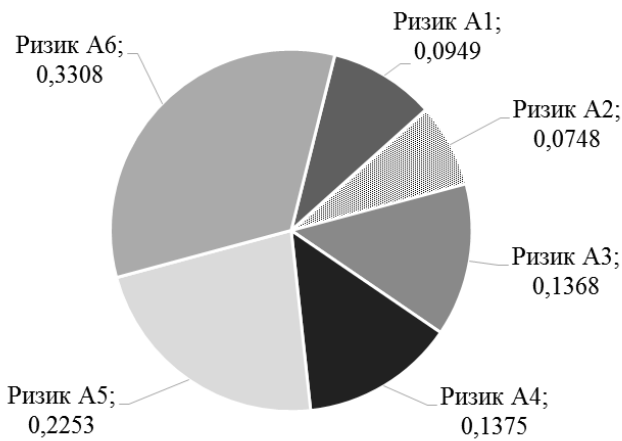

Рис. 3. Пріоритет соціополітичних ризиків

Джерело: побудовано авторами

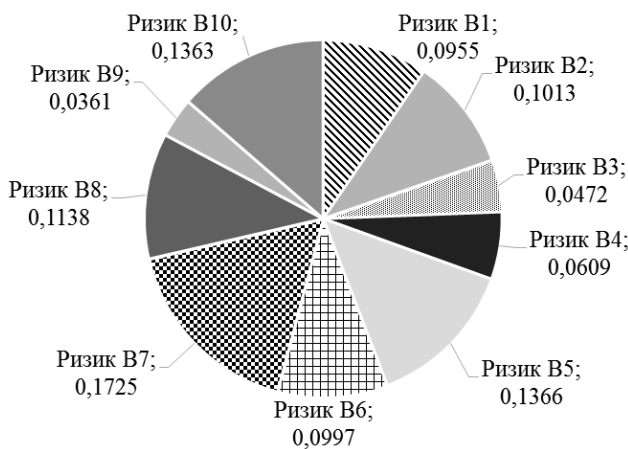

Рис. 4. Пріоритет економічних ризиків

Джерело: побудовано авторами

Список літератури:

1. Моделювання оцінки операційного ризику комерційного банку / О.С. Дмитров та ін. ; за ред. С.О. Дмитрова. Суми : Українська академія банківської справи, 2010. 277 с.
2. Саати Т. Принятие решений. Метод анализа иерархий / пер. с англ. Р.Г. Вачнадзе. Москва : Радио и связь, 1993. 278 с.
3. Saaty T.L. Decision making with the analytic hierarchy process. *Int. J. Services Sciences*. 2008. Vol. 1. № 1. P. 83–98. URL : <http://www.rafiikulislam.com/uploads/resources/197245512559a37aadea6d.pdf>.
4. Горбатенко В.П. Політичні ризики: від теорії до практики. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Вип. 2. С. 55–69.
5. Акімова Л.М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держав. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (дата звернення: 01.07.2020).
6. The Innovative Approach to Increasing Cybersecurity of Transactions Through Counteraction to Money Laundering / S. Lyeonov et al. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. № 3. P. 308–326. DOI : <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.3-24>.
7. Гладун Т.М. Застосування методу аналізу ієрархій для вибору франчайзингової мережі. *Інституціональний репозиторій Львівського політехнічного національного університету*. URL : http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/36011/1/19_109-115.pdf (дата звернення: 01.07.2020).

References:

1. Dmytrova O.S., Honcharova K.H., Merenkova O.V., Medvid T.A., Boiko A.O., Vakhniuk S.V. (2010) *Modeliuvannia otsinky operatsiynoho ryzyku komertsiihoho banku* [Modeling of operational risk assessment for a commercial bank]. Sumy: State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”. (in Ukrainian)
2. Saati T. (1993) *Pryniatyie resheniyi. Metod analiza yerarkhiyi* [Decisions Making. Hierarchy Analysis Method]. Moscow: Radio and communications. (in Russian).
3. Saaty T.L. (2008) Decision making with the analytic hierarchy process. *Int. J. Services Sciences* (electronic journal), vol. 1, no. 1, pp. 83–98. Available at: <http://www.rafiikulislam.com/uploads/resources/197245512559a37aadea6d.pdf> (accessed 01 July 2020).
4. Horbatenko V.P. (2016) Politychni ryzyky: vid teorii do praktyky [Political risks: from theory to practice]. *Socio-political processes*, vol. 2, pp. 55-69.
5. Akimova L.M. (2016) Sutnisna kharakterystyka osnovnykh zahroz v ekonomichnii bezpetsi derzhav [Utilized characteristics of main threats in economic security of the state]. *Public administration: improvement and development*, no. 10. Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1247> (accessed 01 July 2020).
6. Lyeonov S., Kuzmenko O., Yarovenko H., Dotsenko T. (2019) The Innovative Approach to Increasing Cybersecurity of Transactions Through Counteraction to Money Laundering. *Marketing and Management of Innovations*, no. 3, pp. 308-326. DOI: <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.3-24>.
7. Hladun T.M. (2006) Zastosuvannia metodu analizu iierarkhiï dlia vyboru franchaizynhovoï merezhi [Application of the method of hierarchy analysis for the selection of the franchise network]. *Lviv Polytechnic National University Institutional Repository*. Available at: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/36011/1/19_109-115.pdf (accessed 01 July 2020).

ОЦЕНКА РИСКОВ СОЦИО-ЭКОНОМИКО-ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Необходимым условием развития страны является стабильность ее экономической и социополитической сфер, дисбаланс которых может вызвать системные риски. Для их оценки предложен научно-методический подход на основе метода анализа иерархий. Применяя данный метод и экспертные оценки, были построены: матрицы попарных сравнений относительной значимости факторов влияния на социополитические и экономические риски Украины; векторы приоритетов для каждого фактора влияния на риски; матрицы парных сравнений социально-политических и экономических рисков по каждому фактору воздействия, результаты которых изображены в виде гистограмм накопления; векторы приоритетов рисков в виде круговых диаграмм. Полученные результаты позволили провести анализ факторов и рисков в зависимости от их приоритета, структуры и выявить наиболее влиятельные. Данные наработки будут полезны в деятельности государственных органов.

Ключевые слова: экономический риск, социополитический риск, развитие страны, метод анализа иерархий, оценка риска, факторы влияния.

RISK ASSESSMENT OF SOCIO-ECONOMIC AND POLITICAL DEVELOPMENT OF UKRAINE

A necessary condition for ensuring the country's development is overcoming the socio-economic and political crisis. That is why it is crucial to assess the level of risks associated with the economic and socio-political spheres of the state and which negatively affect its stability, lead to an imbalance in the economy, and hinder social and economic development. The authors of the article have proposed a scientific and methodological approach to assessing socio-political-economic risks based on the method of the analytic hierarchy process. It is based on pairwise comparisons of risks among themselves concerning the considered factors. The authors have introduced a scale of the relative importance of the factors influence on the socio-political-economic risks of Ukraine to present the results of assessments in values. The empirical and theoretical method has been used during all the study, analysis and synthesis have been performed while determining the essence of the concept of systemic risks of socio-economic and political stability and development of the country. In this work, the authors have identified two clusters of risks, such as socio-political and economic, and highlighted the factors influencing them. They have used the method of analytic hierarchy process and expert assessment to construct: pairwise comparisons matrices of the relative importance of factors, which influence on the socio-political and economic risks of Ukraine; priority vectors for each risk factor; paired comparisons matrices of socio-political and economic risks for each impact factor, the results of which are depicted in the form of accumulation histograms; priority vectors for all risks, the results of which are illustrated in the form of pie charts. The obtained results allowed us to analyze factors and risks depending on their priority and taking into account the structure. Furthermore, they will serve as a basis for the concept of strategic planning of Ukraine's entry into the international arena as one of the leading countries in the world and Ukraine's entry into the European Union. These developments will be useful for the activities of the Ministry of Finance of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, the Cabinet of Ministers and committees of the Verkhovna Rada of Ukraine.

Key words: economic risk, socio-political risk, country development, method of hierarchy analysis, risk assessment, influence factors.